

АПОВЕСЦЬ ВАСІЛЯ БЫКАВА «ЖУРАЎЛІНЫ КРЫК» У ПЕРАКЛАДЗЕ НА КІТАЙСКУЮ МОВУ: АНАЛІЗ ВОПЫТУ СУН ЧАНЧЖУНА

Юйкунь Гао

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4,
220030, г. Мінск, Беларусь, gaocailie425@gmail.com*

У артыкуле звернута ўвага на асноўныя тэарэтычныя аспекты мастацкага перакладу літаратурных твораў (неабходнасць узаемадапаўняючага выкарыстання стратэгий даместыкацыі і фарэнізацыі, праблемы перадачы культурных рэалій, захавання аўтарскага стылю і дакладнасці перадачы вобразаў мастацкага твора ў беларуска-рускіх перакладах). Праведзены пакрокавы аналіз тэкстаў аповесці Васіля Быкава «Жураўліны крык» і яе перакладаў з беларускай мовы на рускую і з рускай на кітайскую («鹤唳» Сун Чанчжуна). Разгледжаны асобныя здабыткі і хібы ў наяўных перакладах аповесці, звернута ўвага на сістэмныя адрозненні паміж беларускай і кітайскай мовамі, што абумовілі складанасці ў перакладчыцкай дзейнасці Сун Чанчжуна. Зроблена абгрунтаваная выснова пра неабходнасць новых перакладаў прозы Васіля Быкава не-пасрэдна з беларускай на кітайскую мову.

Ключавыя словы: кітайска-беларускі мастацкі пераклад; аўтарскі стыль; паэтыка; беларуская проза; аповесць «Жураўліны крык» («鹤唳»).

Васіль Быкаў з’яўляецца адным з найбуйнейшых пісьменнікаў другой паловы ХХ ст. не толькі Беларусі, але і ўсёй Еўропы. Сумарны тыраж кніг Васіля Быкава даўно перавысіў некалькі мільёнаў асобнікаў, яго творы выдаваліся больш як на пяцідзесяці мовах, у тым ліку і на кітайскай. Ся Чжунсянь згадала, што «ў 1980-я гг. Кітай захлынула хваля перакладной літаратуры. Амаль 70 выдавецтваў Паднябеснай працавалі ў асноўным з рускай савецкай літаратурай. Таму дваццацігадовы правал, які назіраўся ў перакладчыцкай дзейнасці прыблізна з сярэдзіны 1950-х да канца 1970-х гг., быў хутка ліквідаваны. Найбольшы ўплыў на чытача ў гэты перыяд аказалі творы ваеннай тэматыкі, “вернутая літаратура”, некаторыя сучасныя здабыткі савецкіх пісьменнікаў. У гэты перыяд кітайскія чытачы добра ведалі беларускага пісьменніка В. Быкава, можна сказаць, што яго творы адыгралі вялікую ролю ў развіцці ваеннай літаратуры Кітая» [3].

Зрэшты, пераклад твораў Быкава на кітайскую мову быў ажыццёўлены праз мову-пасрэднік – рускую. Нягледзячы на тое, што некаторыя рускія пераклады былі зроблены самім В. Быкавым, з-за палітычных і гістарычных прычын аўтарскія пераклады на рускую мову лічацца недакладнымі. Прааналізуем праблему ідэнтычнасці ў перадачы вобразаў падчас двух іншамовных «узнаўленняў» аповесці Васіля Быкава «Жураўліны крык», а таксама разгледзім, наколькі карэктна адлюстраваны аўтарскі стыль у прыкладах з гэтай аповесці, перакладзенай з рускай на кітайскую мову.

Знакаміты твор В. Быкава «Жураўліны крык» адразу ж прыцягнуў увагу чытачоў і крытыкаў, як толькі быў апублікаваны ў 1959 г. «Жураўліны крык» узнаўляе жорсткую бітву падчас Вялікай Айчыннай вайны, калі савецкія салдаты змагаліся з ворагам невялікай колькасцю войскаў. Аповесць адлюстроўвае духоўны свет персанажаў праз расказ ад першай асобы, успаміны, сны і іншыя формы і заваявала любоў чытачоў.

Гэты твор быў перакладзены на кітайскую мову Сун Чанчжунам у 1984 г. праз рускамоўную кнігу «Повести и рассказы», якая была выдадзена ў Маскве ў 1961 г. і стала добра вядомай кітайскім чытачам у той час.

Перш за ўсё, трэба азначыць, што Сун Чанчжун вельмі добра папрацаваў, выбраўшы найбольш прыдатную назву для аповесці пры перакладзе: выраз «鹤唳» можна лічыць самым ўдалым варыянтам. Гэтае слова не толькі перадае інтуітыўнае значэнне арыгінальнай назвы, але таксама ўзята з традыцыйнай кітайскай літаратуры і глыбока інтэгравана ў кітайскую традыцыйную культуру. У той жа час культурныя канатацыі, якія яно перадае на кітайскай мове, таксама непарыўна звязаны з тэмай і атмасферай літаратурнага твора Быкава. Сам жураўліны крык з'явіўся ў самым апошнім раздзеле, калі хлопец бачыць, як адзінокі маленькі журавель гоніцца за чарадою жураўлёў, але не можа дагнаць яе і выдае сумныя крыкі. Вобраз жураўля вельмі адпавядае вобразу галоўнага персанажа, і яго крык, напоўнены бясконцым смуткам, нагадвае хлопцу яго мінулае. І крык жураўля стаў сімвалам гэтай катастрофы, таму так і назваў аўтар сваю аповесць. Слова «鹤唳» упершыню было выкарыстана ў кнізе «论衡·变动» («Лун хэн»), што азначае крык жураўля, але слова таксама азначае апісанне страху і сумнення. Напрыклад, Фан Сюаньлін выкарыстаў яго ў «晋书·谢玄传» (Кнізе Цзінь·Біяграфіі Се Сюаня) «闻风声鹤唳, 皆以为王师已至» (*Пачуўшы шум ветру, закрычаў журавель, і ўсе падумалі, што прыбыло царскае войска*) [5, с. 2082]. Значэнне слова «鹤唳» утрымлівае бясконцыя элементы смутку і страху, так што, калі людзі чытаюць кітайскі пераклад твора, яны ўжо адчуваюць намёк на жах вайны і трагічны фінал, які змяшчаецца ў творы.

У рускай і беларускай літаратурах галоўныя героі звычайна называюцца па прозвішчах або імёнах, аднак гэта выклікае пэўную нязручнасць. Кітайскім чытачам часта бывае вельмі цяжка спалучаць доўгія і нерэгулярныя іншамовныя транслітарацыі, каб сфарміраваць адпаведнасць паміж імем і прозвішчам у іх галаве. У сувязі з гэтым варта выкарыстоўваць асаблівую стратэгію перакладу, каб не абцяжарваць замежнага чытача. У арыгінальным тэксце «Жураўлінага крыку» гэтая праблема сустракаецца амаль ва ўсіх частках, дзе аўтар піша пра ўспаміны кожнага галоўнага героя. У першым абзацы ў якасці звароту выкарыстоўваецца прозвішча персанажа (Свіст, Глечык і інш. – 斯维斯特, 格列契克等等), а ў наступным абзацы зварот адразу замяняецца імем (Віцька, Васіль і інш. – 维其嘉, 瓦西里等等). Нягледзячы на тое, што такі пераклад па сутнасці не памылковы, але ён даволі непрыязны для чытачоў, кругагляд якіх знаходзіцца ў культуры іншай мовы. Варта адзначыць, што самым непадыходзячым у перакладзе Сун Чанчжуна з'яўляецца тое, што гэты перакладчык не выкарыстаў для пазначэння персанажаў нават тыя лепш зразумелыя словы, якія ёсць у тэксце

Быкава: *баец, салдат* або займеннік *ён*. Калі мы пастараліся ўсвядоміць матыў выкарыстання такой стратэгіі, то выявілі, што гэта на самай справе было асаблівасцю працы другога перакладчыка – Б. Якаўлева, які пераклаў быкаўскую аповесць «Жураўліны крык» на рускую мову. У рабоце Б. Якаўлева можна ўбачыць такія пераклады на адной старонцы: «<...>, *и Фишер, почти наяву услышал привычный презрительный окрик: <...>, Борис* втолкнул в магазин новую обойму <...> *Борис* не думал...» [1, с. 71]. (У арыгінале: «<...>, *і Фішар* амаль наяве чуў яго звычайны зняважлівы вокліч: <...>, *Фішар* увапхнуў у магазін новую абойму <...> *Баец* не думаў...» [2, с. 71]). З-за сваёй няздольнасці даследаваць арыгінальны тэкст В. Быкава, Сун Чанчжун быў вымушаны выбраць для кітайскай чытацкай адыторыі такую недастаткова дакладную стратэгію, пісаў у кітайскім перакладзе, як у рускім.

Акрамя таго, у кітайскай мове няма прамога эквіваленту памяншальна-ласкавых суфіксаў, таму пры з’яўленні такіх імёнаў (Каця, Кацярына – 卡佳, 卡佳琳娜) Сун Чанчжун павінен быў гэта спецыяльна ўказаць, каб чытачы змаглі спазнаць імёны адпаведных персанажаў, а не проста зрабіць іх фармальна падобнымі. Такім чынам, лепшы падыход у будучыні для перакладу антрапонімаў – прыняць адзінае імя герояў для звароту і перакласці, калі неабходна, а таксама дадаць кароткія каментарыі.

У «Жураўліным крыку» часта сустракаюцца словы-ўвасабленні народнай мудрасці, мовы і культуры (фразеалагізмы, прастамоўі і народныя прымаўкі, прыказкі і г. д.), аднак для гэтых культурных рэалій у Сун Чанчжуна няма агульнага стандарту перакладу, ён не вырашыў, хочацца зрабіць свой пераклад бліжэйшым да культурнага круга аўтара ці чытачоў? На кітайскую мову некаторыя выразы ён перакладаў, шукаючы адпаведныя кітайскія фразеалагізмы. Напрыклад, «прафан ты ў гэтых справах» [2, с. 84] – «这方面你一窍不通» (у сэрцы чалавека няма ні адной адкрытай дзіркі, каб веды маглі працякаць праз іх) [6, с. 105]. Адначасова ён таксама прымае поўную стратэгію фарэнізацыі для пэўных іншых фразеалагізмаў, як «чорт не здрадзіць – свіння не з’есць» [2, с. 7] – «魔鬼休想出卖我们, 猪猡也啃不动我们» (эвівалент гэтага фразеалагізма на кітайскай мове: «兵来将挡, 水来土掩» – «уварвецца вораг – знойдуцца генералы, каб адбіць яго, разбушуецца паводка – дамба яе спыніць, на любы выпадак знойдзецца сродак») [6, с. 3]. Адпаведніка гэтаму беларускамоўнаму фразеалагізму няма ў кітайскай мове, у сістэме мэтавай мовы гаворка ідзе пра іншае, а перакладчык не дадаў ніякіх каментарыяў, каб кітайскія чытачы зразумелі думку іншага народа. Такі падыход перакладчыка не прыносіць карысці ні аўтару, ні чытачу, і з’яўляецца непрымальным. Стратэгіі даместыкацыі і фарэнізацыі павінны дапаўняць адна адну. На тых месцах, дзе перакладчык выкарыстоваў стратэгію даместыкацыі, можна пашыраць заўвагі, або на апошніх старонках размясціць гласарый, каб чытачы ведалі таксама беларускую версію фразеалагізма і логіку мудрасці гэтага народа, пашырыць іх кругалюд. А на месцах, дзе была прынята стратэгія фарэнізацыі, выразы, якія ўжывае кітайскі народ, могуць быць далучаны, каб палегчыць чытачам разуменне твора і яны маглі хутчэй і інтуітыўна атрымаць інфармацыю, якую перадае арыгінальны тэкст.

«В. Быкаў своеасаблівы мінімаліст. На ягоных сцягах – лаканічнасць усіх сродкаў мастацкага выяўлення», заўважыла Л. Сінькова пры даследаванні яго твораў [4, с. 42]. Гэты ўнікальны «мінімалізм» прысутнічае амаль ва усіх творах пісьменніка. Аднак з-за адсутнасці некаторай эквівалентнай формы маўлення ў кітайскай мове, перакладчык вымушаны выкарыстоўваць апісальны пераклад, каб перапісаць арыгінальны змест на мэтавай мове, праз гэта асаблівасць мінімалізму знішчана ў перакладзе. Адпаведна, з-за павелічэння колькасці слоў перакладчык часта выкарыстоўвае такія метады перакладу, як разбіць адзін цэлы сказ на два ці некалькі кароткіх сказаў, або разбіць адзін абзац ў арыгінале на некалькі абзацаў ў перакладзе, каб перастварыць структуру тэксту ў адпаведнасці са звычкамі чытання кітайцаў. У перакладзе «Жураўлінага крыку» на кітайскую мову (а таксама «Альпійскай балады» Цзінь Гэ і «Сотнікава» Ду Фэнчжэня) вельмі часта ўзнікае такая сітуацыя, каб пазбегнуць занадта вялікай колькасці інфармацыі ў адным абзацы. Гэта прыводзіць да таго, што сказы ў перакладзе аповесці «Жураўліны крык» на кітайскую мову ў сярэднім структурна даўжэйшыя за тыя сказы, якія напісаў В. Быкаў. І ў перакладзе большая колькасць абзацаў, чым у арыгінале; у выніку атрымаўся пераклад амаль на 40 старонак большы за арыгінал. Такія змены з’яўляюцца аб’ектыўнымі і непазбежнымі. Аднак мы заўважылі асаблівую сітуацыю ў перакладзе аповесці «Жураўліны крык» – некаторыя змены былі зроблены не самім Сун Чанчжунам, а Б. Якаўлевам. Тым не менш, у рускамоўным перакладзе ёсць такое месца, дзе перакладчык не павінен быў разбіваць першапачатковую структуру, бо гэта парушае сувязь і герметычнасць паміж сказамі ў тэксце. Такая перакладчыцкая памылка сустракаецца ў 12-м раздзеле. Калі галоўны герой Фішар адчувае, што яго артыстычнасць змяншаецца і ён пачынае павольна ператварацца ў сапраўднага салдата, ён пачынае сумнявацца ва ўсім, да чаго імкнуўся ў мінулым. Ён задае сабе шэраг рытарычных пытанняў, але на месцы, дзе знаходзіцца другое пытанне, Б. Якаўлеў разарваў абзац і зрабіў трэцяе пытанне асобным абзацам, што адрозніваецца ад структуры і логікі арыгінала. Рускамоўны тэкст выглядае так:

<...> Верно ли что искусство – единственно великое и вечное? Уж не ошибся ли он, отдав ему лучшие годы молодости, избрав, как говорится, свой крест?

Не лучше ли поступил брат, который отдал времени и людям свои стремления иного порядка, воплотившиеся теперь в реальную силу, способную спасти мир? [1, с. 66].

На самай справе, перакладчык не мае права прымаць такое рашэнне, таму што гэтыя тры пытанні не з’яўляюцца і не павінны быць незалежнымі адно ад аднаго, яны прагрэсіўныя. Пачынаючы ад макрапытання: мастацтва – гэта самае каштоўнае? – да канкрэтнага пытання аб асабістым вопыце: Ці ён увесь час рабіў правільны выбар? Гэта дынамічны і зладжаны працэс. У працэсе пераходу ад макраса да канкрэтнага Фішар фактычна несвядома паступова ўдакладняў адказ на тыя пытанні. Гэта вынік разумнага размяшчэння Быкавым парадку сказаў у арыгінале. Сун Чанчжун таксама дубліраваў такую малапераканаўчую структуру тэксту, якую прапанаваў Б. Якаўлеў ў сваёй рабоце, так што развіццё псіхалагічнага малюнка страцілася ў абодвух перакладах.

У завяршэнне трэба азначыць, што ў працы Сун Чанчжуна яшчэ ёсць некалькі памылковых перакладаў, якія негатыўна ўплываюць на аўтарытэтнасць перакладу. Першая праблема ў кітайскім варыянце твора «Жураўліны крык» – гэта недакладны пераклад лічбаў. У 9-м раздзеле старшыня папрасіў каго-небудзь змяніць Аўсеева, стаць на пост і сказаў, што ўжо пяць гадзін і хутка будзе світаць, але ў перакладзе час перададзены як тры гадзіны. Світанне ў тры гадзіны часцей за ўсё не адпавядае законам прыроды. Нягледзячы на тое, што няправільны пераклад лічбаў з’яўляецца невялікай памылкай і можа не мець значнага ўплыву з пункту гледжання ўсяго тэксту, але ён можа падарваць строгасць аповесці і паўплываць на якасць перакладу. Другая праблема з’явілася пры перакладзе апісання таго, як была адбіта атака немцаў і Карпенка ўсхвалявана сказаў Свісту: «Дай пяць» [2, с. 76], што абазначае «віншаваць з перамогай». Аднак у перакладзе выраз перададзены як «给你个满分» (даю табе пяцёрку) [6, с. 94], што і стала ацэнкай старшыняй гераічнага ўчынку Свіста. Хаця ўсе яны азначаюць задавальненне, няма неабходнасці змяняць першапачатковую фразу. Здаецца, гэта проста памылка перакладчыка.

Пры перакладзе мастацкіх тэкстаў важна ўлічваць, што стыль аўтара складаецца з лінгвістычных фактараў, такіх як тэматычныя і жанравыя прыярытэты, і лінгвістычных фактараў, такіх як перавага слоў і фраз, спосаб выражэння і структура тэксту. У разгледжаных перакладах тэматыка і асноўныя ідэі твора Васіля Быкава «Жураўліны крык» былі добра захаваны, але пераклад моўных асаблівасцей выклікаў шэраг праблем, такіх як спрошчанасць дзеяння, змена значэнняў слоў і выразаў В. Быкава, парушэнне структуры арыгінальнага тэксту. Разуменне кітайскімі перакладчыкамі спецыфікі еўрапейскай экзістэнцыйнай літаратуры можна назваць недастаткова грунтоўным, што таксама негатыўна ўплывае на ўзнаўленне стылю Васіля Быкава. Самае важнае для наступнай перакладчыцкай працы – пазбавіцца ад уплыву ўскоснага перакладу і стварыць якасныя пераклады напрамую з роднай мовы пісьменніка В. Быкава на кітайскую мову.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. *Быков В.* Журавлиный крик. М. : Совет. писатель, 1961. 228 с.
2. *Быкаў, В. У.* Творы / уклад., камент. М. Курыпкі. Мінск : Маст. літ., 2023. 654 с.
3. Кітайскія адкрыцці беларускай літаратуры. URL: https://nlb.by/by/news/naviny-biblijatjek/kitayskiya-adkrytstsi-belaruskay-litaratury_165457/?ysclid=m8c05dklhu663445650. (date of access: 01.12.2024).
4. *Сінькова Л.* Паэтыка прозы Васіля Быкава // Да 80-годдзя народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава: зб. нав. арт. / рэдкал.: Л. В. Алейнік, З. І. Бадзевіч, У. В. Рагойша; пад аг. рэд. Л. Д. Сіньковай. Мінск : БДУ, 2005. С. 42–48.
5. 房玄龄等撰. 晋书, 北京: 中华书局 1974 版, 3305 с. (Книга Цзинь / Фан Сюаньлин [и др.]. Пекин: Книжная компания Чжунхуа, 1974. 3305 с.).
6. 鹤唳, 瓦·贝科夫著, 沈念驹主编; 宋昌中, 杜奉真译 – 杭州: 浙江文艺出版社, 1984. 314 с. (В. Быков. Журавлиный крик / пер. с рус. яз. на кит. Сун Чанчжуна и Ду Фэнчжэня; под ред. Шэнь Няньцзюй. Ханчжоу: Чжэцзянское лит.-худ. изд-во, 1984. 314 с.).